

Historie a vznik sklepních uliček autor Horst Krönigsberger

Samostatná místa na lisování vína a jeho uchovávání existovala pravděpodobně stejně dlouho jako samotné pěstování révy vinné. Historie sklepních uliček tak, jak ji známe dnes, je ale poměrně mladá.

V antickém Římě znali „torcularia“ nebo „calcatoria“ – takzvané lisovny, v nichž se lisovaly hrozny. Jednalo se takřka o předchůdce dnes známých lisoven. První písemná zmínka o lisovnách pochází z roku 885 jako součásti dvora kláštera u Krems. Lisovny byly také stejně jako samotné lisování po celá staletí vyhrazeny jen klášterům a vrchnosti. Sklepy na kvašení tehdy vlastně nebyly zapotřebí, protože kvašení moštu probíhalo během přepravy.

U „celleae vinariae“ se jedná o antickou podobu podzemního skladování vína (prohlubně s dřevěnými laťkami), kde se víno mohlo skladovat v amforách („doliae“) do 30 l, které byly zakopané až po hrdlo v zemi. Soudobé zdroje (Tacitus) informují také o podzemních zásobárnách u Germánů. Až do raného středověku v období Karla Velikého okolo roku 800 se takové zásobárny a hospodářské místnosti většinou vyráběly ze dřeva. Teprve v dalších staletích se postupně vyskytovaly podzemní kamenné varianty těchto zásobáren.¹

Vznikaly podzemní klenby ke skladování vína.

V první řadě v klášterech a ve městech, kde si panstvo skladovalo vína, vznikaly velké sklepy na desátky, tj. zde se skladovaly desátky, odvozy sedláků vrchnosti. Kromě toho se víno vyrábělo jen pro vlastní potřebu, proto nebylo potřeba sklepů na skladování. Také v loších, jakýchsi umělých jeskyních, většinou úzkých a nízkých podzemních systémech chodeb, se někdy skladovalo víno. Spousta těchto lochů ve Weinviertelu pochází pravděpodobně ze středověku (11. nebo 12. st.). Původní účel ale není jednoznačně objasněn. Sloužily snad jako úniková místa a později se zčásti využívaly také jako vinné sklepy.²

Ve druhé polovině 17. st., po třicetileté válce, se změnila struktura vlastníků, což vyžadovalo skladovací kapacity vinařů. V Eibesthal tak byly prokazatelně již okolo roku 1680 sklepní výkopy³. Ale nedostatek skladovacích kapacit přetrvával přibližně až do roku 1800. Velké množství vína se tak zkazilo. Stále častěji se zřizovaly vinné sklepy, které kompenzovaly tento nedostatek. Pozvolna tak vznikaly celé sklepní uličky s dnes známými vinnými sklepy.⁴

Také ve vesnicích existovaly až do 18. st. výhradně jednotlivé velké sklepy na desátky nebo panské sklepy vrchnosti. V 18. st. se za vlády Marie Terezie dostávalo pěstování révy vinné více a více do rukou vinařů. Tehdy se hloubily první sklepy (ještě nebyly kvelbené a bez lisoven). Většina sklepních uliček vznikla v 19. století.

¹ Fürnkranz, Rudolf: Weinviertel. Fragen zur Geschichte des Weinviertels, der Dorfgemeinschaften, des Weinbaues, der Kellergassen, str. 15-16, staženo z internetu 3. února 2012 na <http://www.weinviertel.at/magazin/00/artikel/14699/doc/d/Weinviertler%20Geschichte.pdf?ok=j>

² Fürnkranz, Rudolf: Skriptum, výňatek v: Kellergassen im Weinviertel. 100% Weinviertler Kulturgut. Brožura Leader Region Weinviertel Ost, Zistersdorf 2010, str. 4.

³ Fürnkranz, skriptum, str. 4.

⁴ Fürnkranz, Weinviertel, str. 16.

Převážně byly vybudovány ve sprašových úvozových cestách nebo ve svazích a často se vyvíjely v dlouhé sklepní pastviny, které neplánovaně a podle odhadu rostly ve „vesnice bez komínů“.⁵

Mnoho raných selských sklepů vzniklo po zrušení nevolnictví za vlády Josefa II. v roce 1781/82⁶. Sklepní uličky ve smyslu nakupení několika vinných sklepů existovaly na některých místech sice také už dříve, většina dnešních typických sklepních uliček se ale vyvíjela především od konce 18. století. Nejstarší vyobrazení sklepní uličky pochází z roku 1767 (Rohrendorf u Krems). Další sklepy vznikaly v 18. st. v Pulkautalu a v Poysbrunnu.

Josefské mapování okolo roku 1780 zobrazuje několik sklepních uliček (Haugsdorf, Alberndorf, Untermarkersdorf, Hausbrunn, Eibesbrunn). Skutečný rozmach zažil objekt sklepních uliček v 19. st., především okolo roku 1815 (devalvace peněz, nutné zásobení se vínem) a okolo roku 1848/50 (konec vrchnostenské správy, zrušení desátků). Sklepy se kopaly většinou ve snadno zpracovatelné spraši. Důležitým kritériem při výběru stanoviště byla také blízkost k vinicím a ochrana před povodněmi a podzemní vodou. Závaznou definici sklepních uliček budeme hledat v literatuře marně – pokud už, potom spíše popisy⁷, např. u Landsteinera: „primárně místa, kde se lisují vinné hrozny, může kvasit mošt a zraje víno.“⁸ Ve sklepních uličkách byla dlouho v popředí výroba vína. Objekt sklepů a sklepních uliček měl nejprve především pragmatické důvody jako již zmíněná blízkost k vinicím nebo sloučení zpracování a skladování pod jednou střechou.⁹

To, že malé selské sklepy existovaly zčásti již před 19. st., může spočívat i v tom, že držba pozemku nebyla předpokladem pro vykopání sklepa. Sedlák, který potřeboval malý sklep jako prostor na skladování, si jen musel opatřit souhlas vlastníka pozemku.¹⁰

Typické sklepní uličky Weinviertelu se sklepy s předsunutou lisovnou nebo bez ní jsou vlastně jen ve Weinviertelu a na sousední jižní Moravě, která je, popř. byla kulturně i hospodářsky až do odsunu německy hovořícího obyvatelstva v roce 1945 většinou také úzce jazykově spřízněná s regionem Weinviertel. Ojedinele se sklepní uličky nacházejí ještě v dalších částech Dolního Rakouska (severně od St. Pölten okolo Traismauer a Herzogenburg), v severním Burgenlandu (např. Gols) a v jihozápadním Maďarsku (Pécs). Na jiných místech nejsou sklepní uličky, ale „čtvrti lisoven“ (bez sklepů), například ve „vlasti odrůdy Uhdler“ v Heiligenbrunn (Burgenland).¹¹

I přes společné základní podmínky vzniku může být podoba sklepních uliček velmi rozdílná. Například v jihovýchodním Weinviertelu jsou většinou vedlejší uličky nebo „Hintaus“.

5 Fürnkranz, Rudolf: Vom Werden der Kellergassen, v: Leierer, Helmut: Zukunft Kellergassen, Baugestaltung, Vídeň 2004/2008, str. 10.

6 Eminger, Erwin: Zur Frage des Alters der Kellergassen im südöstlichen Weinviertel, v: Unsere Heimat. Časopis spolku Verein für landeskunde von NÖ, sešit 3, str. 263-277.

7 Fürnkranz: Weinviertel., str. 17-18.

8 Landsteiner, Erich: Weinbau und Gesellschaft in Ostmitteleuropa, dizertace Univ. Vídeň, Vídeň 1992.

9 Fürnkranz, skriptum, str. 4-5.

10 Krammer, Wolfgang/Rieder Johannes: Weinviertler Kellergassen. Unsterblicher Kulturschatz, Schleinbach 2012, str. 38 a násl.

11 srov. Galler, Werner: Wesen und Gestalt der Kellergasse, v: Kenyeres, Peter/Jasser, Manfred: Kultur der Kellergasse, řada „Das Weinviertel“ sešit 4/5, Mistelbach 1980, str. 22, popř. zpráva dokumentovaná obrázky str. 46

V západním a severním Weinviertelu se sklepní uličky nacházejí nezdědká několik kilometrů mimo lokalitu. Z některých se vyvinuly vlastní „sklepní vrchy“ (Wildendürnbach). Tyto různé podoby se mohou vyskytovat také v jedné obci. Například v Poysdorfu je „Loahmgstettn“, sklepní čtvrť u kostela. Za ní se rozprostírá „Radyweg“ jako dlouhá sklepní ulička u úvozu, rovněž jako „Pürsting“ na druhé straně hlavního silničního tahu Brünner Straße (Brněnská).¹²

Literatura:

Eminger, Erwin: Zur Frage des Alters der Kellergassen im südöstlichen Weinviertel, v: Unsere Heimat. Časopis spolku Verein für Landeskunde von Niederösterreich, sešit 3, str. 263-277.

Fürnkranz, Rudolf: Weinviertel. Fragen zur Geschichte des Weinviertels, der Dorfgemeinschaften, des Weinbaues, der Kellergassen, str. 15-16, staženo z internetu 3. února 2012 na

<http://www.weinviertel.at/magazin/00/artikel/14699/doc/d/Weinviertler%20Geschichte.pdf?ok=j>

Fürnkranz, Rudolf: skriptum, výňatek v: Kellergassen im Weinviertel. 100% Weinviertler Kulturgut. Brožura Leader Region Weinviertel Ost, Zistersdorf 2010, str. 4-5.

Galler, Werner: Wesen und Gestalt der Kellergasse, v: Kenyeres, Peter/Jasser, Manfred: Kultur der Kellergasse, řada „Das Weinviertel“ sešit 4/5, Mistelbach 1980, str. 22 a násl.

Kenyeres, Peter/**Jasser**, Manfred: Kultur der Kellergasse, řada „Das Weinviertel“ sešit 4/5 (s příspěvky Wenera Gallera a ostatních), Mistelbach 1980.

Krammer, Wolfgang/**Rieder** Johannes: Weinviertler Kellergassen. Unsterblicher Kulturschatz, Schleibach 2012.

Landsteiner, Erich: Weinbau und Gesellschaft in Ostmitteleuropa, dizertace Univ. Vídeň, Vídeň 1992.

Leierer, Helmut: Zukunft Kellergassen, Baugestaltung, Vídeň 2004/2008.

Kellergassen im Weinviertel. 100% Weinviertler Kulturgut. Brožura LEADER Region Weinviertel Ost, (redakce: Johannes Wolf, Sophie Doppler), Zistersdorf 2010.

¹² Galler, Werner: Wesen und Gestalt der Kellergasse, str. 22.